

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗМОБІЛІЗОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкриваються сутності понять, що відображають ознаки такого явища як "особистісна змобілізованість майбутнього вчителя" та його "енергодійність". Пропонуються типи завдань з урахуванням рівнів складності та відповідним ступенем самореалізації, які передбачають удосконалення підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: особистісна змобілізованість майбутнього вчителя, енергодійність, рівні складності, відповідний ступень самореалізації, майбутні учителі.

Особистісна змобілізованість майбутнього вчителя визначається розумінням цієї якості як однієї із вагомих характеристик його особистісного стану в процесі фахової підготовки й трактується як повна готовність до виконання ролі як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Вивчаючи теоретико-методологічні засади проблеми повної готовності майбутнього педагога до професійної діяльності виникає необхідність урахування таких основних підходів як: системно – діяльнісний, акмеологічний, компетентнісний тощо. Вони забезпечують комплексне дослідження розвитку людини в досягненні найвищих результатів у процесі продуктивної діяльності, а також у прагненні особистості до вершинного стану, виконуючи свої професійні ролі. Отже, розробка теоретико-методологічних засад особистісної змобілізованості педагога спричиняє до пошуку шляхів удосконалення процесу формування позитивного ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності та вироблення перспективної моделі соціальної оптимальності у визначенні своєї ролі.

Провідними завданнями спрямованими на розв'язання означених досліджень, пов'язаними з підходами, які виникли на перетині багатьох людинознавчих наук є такі: філософічні, акмеологічні, соціологічні, психологічні, педагогічні. Незважаючи на певні досягнення вітчизняної науки та освіти у напрямку комплексного вироблення сучасної моделі підготовки особистості до професійної діяльності, питання щодо перспективного подальшого формування та розвитку майбутніх фахівців як суб'єктів професійної діяльності залишаються не вирішеними. Це зобов'язує аналізувати світові та європейські тенденції щодо формування та розвитку дорослої людини й послідовно виробляти власну стратегію і тактику підготовки майбутніх професіоналів.

Значущість усіх перетворень, які відбуваються в соціально-педагогічній сфері завжди залежатимуть від повної готовності до професійної діяльності відповідних фахівців, тому особливо важливим аспектом їх підготовки є виявлення шляхів її формування. Відтак, можна передбачити, що фахова підготовка педагогів, яка спрямована на формування особистісної змобілізованості, сприятиме успішній майбутній професійній діяльності за рахунок усвідомлення ними своєї суб'єктності.

Враховуючи положення системно – діяльнісного, акмеологічного та компетентнісного підходів до підготовки майбутніх учителів можна передбачити, що формування змісту освіти має базуватись, окрім **особистісної орієнтованості**, ще й на ідеях **особистісної змобілізованості**. Отже, підготовка має стати особистісно змобілізованою, тобто такою, що забезпечуватиме повну готовність майбутнього фахівця до виконання ролі як суб'єкта професійної діяльності.

Удосконалення суб'єктної підготовки забезпечує майбутньому фахівцеві можливість усвідомити взаємозв'язок і взаємозалежність власних потреб, прагнень, конкретну роботу над собою з очікуваними досягненнями поставлених перед собою цілей. Цей процес тісно пов'язаний з професійним саморозвитком особистості, який на основі психолого-педагогічної діагностики з урахуванням потенційних можливостей, здібностей особистості, її прагнень, потреб, а також за допомогою такого прийому, як переведення негативних якостей особистості в позитивні, вибудовується норма – зразок можливих досягнень майбутнього фахівця, що і може бути генеральною метою в програмі його особистісного розвитку. Відповідно визначаються й мотиваційні цілі та актуальні завдання.

Запорукою вдосконалення суб'єктної підготовки майбутнього фахівця є підвищення ролі діяльнісного фактора, тобто енергетичного компонента діяльності, який визначається нами як "енергодійність". Спробуємо визначити поняття "енергодійності" майбутнього педагога, або сили енергетичного потенціалу чи енергетичного ресурсу, яким він володіє, тобто сили, яка заряджає енергією його дії. Поняття містить розуміння умов, засобів, обставин як таких, що впливають на особистісний стан фахівця, який привласнює запропоновану енергію, що стає основою його "енергодійності". Сутність цього явища криється в суб'єктному розумінні своїх енергетичних можливостей, усвідомленні своєї сили досягнень, сили само актуалізації, сили реалізації "Я – концепції", сили розуміння своїх можливостей тощо. Отже, це усвідомлений стан, який має певний енергетичний потенціал, що створюється в результаті привласнення майбутнім фахівцем знань та досвіду діяльності. Відтак, розглянуте зараження знаннями та досвідом діяльності створює енергію дії майбутнього вчителя, тобто "енергодію".

У загальному вигляді висновок проведених роздумів такий, професійні знання та досвід, які привласнюють майбутні фахівці в процесі цілеспрямованого впливу задіяних умов та засобів підготовки мають енергетичний потенціал, тобто "енергодію".

Отже, фактично, майбутній фахівець збирає і привласнює енергетичні запаси знань та досвіду діяльності зацікавлених учасників усього процесу підготовки в цілому. Мабуть від сили бажання зібрати та привласнити запропоновану енергодію, залежить рівень готовності, або сформованості певних якостей особистості майбутнього фахівця. Проте, якщо енергія прагнення особистості резонує з енергією знань, які він отримує, то результати

виявляються найкращими. Про це свідчить багаторічний досвід підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Таким чином, професійно-енергетичний потенціал майбутнього фахівця визначається як суб'єктне усвідомлення свого прагнення до постійного зростання, а саме, прагнення до самореалізації, самоактуалізації, самооцінки, самовираження, самовдосконалення, самоствердження, самоповаги. На думку науковців, усі ці сім разом взятих прагнень утворюють в особистості єдину інформаційно-аналітичну підсистему – її самосвідомість, та чим яскравіше й більше проявляються прагнення, пов'язані з суб'єктною реальністю особистості, тим більше психічної енергії при цьому утворюється [1,21].

Наприклад, прагнення до самореалізації майбутнього вчителя виявляється в діях, творчості, поведінці, які передують професійній діяльності та енергетика яких обумовлена задатками, нахилами, здібностями, знаннями, уміннями, практичним досвідом. Схильність до виконання ролі педагога виявляється за допомогою завдань, що спрямовані на формування у студентів системи знань (знання законів, закономірностей, понять, означень, сутності явищ і процесів педагогічної дійсності), професійних умінь, навичок, спрямованих на засвоєння певних фахових ролей та розвиток особистісних якостей. Кожне завдання відповідає конкретній меті і має своє чітке призначення. Завдання поділяються на класи: тренувальні, стереотипні, евристичні, дослідницькі. Завдання, що відносяться до класу дослідницьких пропонуються як індивідуальні навчально-дослідні.

Завдання поступово ускладнюються від тренувальних до стереотипних, від евристичних до дослідницьких з відповідним збільшенням кількості дій для їх виконання, або кількості видів виконаних кроків. Умовно, поділ всіх запропонованих завдань відбувається за такими ступенями самореалізації: завдання тренувального характеру мають перший ступінь самореалізації, або адаптивний, стереотипні – другий ступінь самореалізації, або результативний, евристичні – третій, або конструктивний, дослідницькі – четвертий, або продуктивний. Відповідно до зазначених класів завдань розглядається і рівень інтелектуальної активності: інтелектуальна активність у відпрацюванні тренувальних завдань першого ступеня самореалізації; інтелектуальна активність у відпрацюванні стереотипних завдань другого ступеня самореалізації; інтелектуальна активність у відпрацюванні евристичних завдань третього ступеня самореалізації та інтелектуальна активність у відпрацюванні дослідницьких завдань четвертого ступеня самореалізації. Типи завдань, отриманих з урахуванням рівня складності та ступеня самореалізації, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Таблиця типів завдань з урахуванням рівня складності та ступеня самореалізації

Ступінь самореалізації	Рівні складності завдань			
	Тренувальні	Стереотипні	Евристичні	Дослідницькі
Адаптивний	Адаптивно-тренувальні	Адаптивно-стереотипні	Адаптивно-евристичні	Адаптивно-дослідницькі
Результативний	Результативно-тренувальні	Результативно-стереотипні	Результативно-евристичні	Результативно-дослідницькі
Конструктивний	Конструктивно-тренувальні	Конструктивно-стереотипні	Конструктивно-евристичні	Конструктивно-дослідницькі
Продуктивний	Продуктивно-тренувальні	Продуктивно-стереотипні	Продуктивно-евристичні	Продуктивно-дослідницькі

Тренувальні завдання першого ступеня самореалізації, тобто адаптивного, спрямовані на формування системи знань, науково-пізнавальних умінь і навичок та на розвиток сприймання, уваги, пам'яті, тобто спрямовані на запам'ятовування і засвоєння фактів, понять, закономірностей, законів, теорій, принципів і правил, а також відпрацювання гностичних умінь і навичок. Типи завдань з урахуванням рівнів складності та адаптивного ступеня самореалізації запропоновані в таблиці 2.

Стереотипні завдання другого ступеня самореалізації, тобто результативного, спрямовані, крім зазначених вище напрямів, на оволодіння уміннями складати та оформляти звіти, анотації, програми, статті, рукописні книги, тобто виконувати розумові дії, які необхідні для застосування отриманих знань. Типи завдань з урахуванням рівнів складності та результативного ступеня самореалізації запропоновані в таблиці 3 [2].

Евристичні завдання третього ступеня самореалізації, тобто конструктивного, вимагають відповідних знань, умінь і навичок сформованих попередніми завданнями та сприяють активізації і розвитку мисленої, оціночної та ціннісно-сміислової діяльності, а також формуванню вмінь давати самостійні і критичні оцінки. Типи завдань з урахуванням рівнів складності та конструктивного ступеня самореалізації запропоновані в таблиці 4 [2].

Таблиця 2

Таблиця типів завдань з урахуванням рівнів складності та адаптивного ступеня самореалізації

Рівні складності завдань	Типи завдань
Адаптивно-тренувальні	<ul style="list-style-type: none"> • відповідь на поставлені викладачем питання до теоретичної частини модуля; • відповідь на поставлені викладачем запитання з практичного застосування теоретичного матеріалу модуля; • виконання аудиторного практичного завдання за відомою схемою; • виконання поза аудиторного практичного завдання за відомою схемою;
Адаптивно-	<ul style="list-style-type: none"> • запам'ятовування навчального матеріалу, здобуття нової інформації, осмислення понять;

стереотипні	<ul style="list-style-type: none"> • проходження педагогічних практик; • проходження фольклорних практик; • проходження археологічних практик,
Адаптивно-евристичні	<ul style="list-style-type: none"> • складання опорних конспектів; • узагальнення вивченого матеріалу у вигляді схем, графіків, таблиць, діаграм; • складання узагальнюючих таблиць;
Адаптивно-дослідницькі	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз фрагментів діафільму чи рисунку; • порівняння та критичний огляд різних підручників; • складання кросвордів; • розв'язання індивідуальних завдань.

Таблиця 3

Таблиця типів завдань з урахуванням рівнів складності та результативного ступеня самореалізації

Рівні складності завдань	Типи завдань
Результативно-тренувальні	<ul style="list-style-type: none"> • складання плану лекцій; • складання опорного конспекту лекцій; • складання термінологічного словника за темою лекції; • робота з підручниками; • робота з навчальними посібниками;
Результативно-стереотипні	<ul style="list-style-type: none"> • підбір необхідного матеріалу для розкриття теоретичних питань модуля, виокремлених для самостійного опрацювання; • підбір необхідного матеріалу для виконання практичного завдання; • підбір та обробка додаткового матеріалу до теми лекції; • підбір та обробка необхідного матеріалу для повного та поглибленого розкриття розділів модуля; • підбір та обробка необхідного матеріалу для авторського виконання практичного завдання;
Результативно-евристичні	<ul style="list-style-type: none"> • робота над першоджерелами та монографіями; • конспектування, складання тез та реферування першоджерел; • складання бібліографічних карток за монографіями;
Результативно-дослідницькі	<ul style="list-style-type: none"> • виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань; • виконання проектних завдань; • виготовлення ілюстративного матеріалу з обраної теми; • виконання курсових робіт; • виконання дипломних робіт; • виконання магістерських робіт; • виконання індивідуального науково-дослідницького завдання.

Дослідницькі завдання четвертого ступеня самореалізації, тобто продуктивні, мають діагностичний характер, поєднують декілька видів робіт і характеризуються спрямованістю на формування проєктувальних і конструктивних умінь та умінь моделювати педагогічні процеси в контексті проблематики особистісно-орієнтовної діяльності, а також умінь використовувати знання в новій конкретній ситуації.

Типи завдань з урахуванням рівнів складності та продуктивного ступеня самореалізації запропоновані в таблиці 5 [2].

Прагнення до самореалізації, самоактуалізації, самооцінки, самовираження, самовдосконалення, самоствердження, самоповаги виявляється в бажанні бути значущим для себе й тих, хто оточує, в активному прояві своєї рольової позиції, тобто в самоефективності як усвідомленої здатності справлятися із специфічними ситуаціями. Усвідомлення майбутнім педагогом власної ефективності дає можливість розширювати або звужувати вибір діяльності, зусиль, які необхідно докласти для подолання перешкод, виявляти наполегливість для вирішення завдань, тобто проявляти "енергодійність". Інакше, "енергодійність" майбутнього педагога розуміється як здатність до генерування знань та досвіду, отриманих у процесі підготовки до професійної діяльності та як здатність заражати ними інших.

Таблиця 4

Таблиця типів завдань з урахуванням рівнів складності та конструктивного ступеня самореалізації

Рівні складності завдань	Типи завдань
Конструктивно-тренувальні	<ul style="list-style-type: none"> • перенесення відомого способу рішення проблеми чи задачі в незнайому ситуацію;

	<ul style="list-style-type: none"> • написання рефератів; • написання переказів;
Конструктивно-стереотипні	<ul style="list-style-type: none"> • виконання курсових робіт за дисциплінами навчальних циклів; • виконання самостійних робіт з елементами наукового дослідження (індивідуальні науково-дослідні завдання, групові науково-дослідні завдання, розробка проєктів);
Конструктивно-евристичні	<ul style="list-style-type: none"> • написання статей, есе, творів тощо; • підготовка доповідей; • підготовка наукових повідомлень; • переклад спеціальної літератури.

Таблиця 5

Таблиця типів завдань з урахуванням рівнів складності та продуктивного ступеня самореалізації

Рівні складності завдань	Типи завдань
Продуктивно-тренувальні	<ul style="list-style-type: none"> • читання, складання тез та реферування наукової літератури; • підготовка наукових доповідей, повідомлень, виступів, статей;
Продуктивно-стереотипні	<ul style="list-style-type: none"> • виконання науково-дослідного підсумкового завдання з дисципліни; • проведення наукового дослідження з встановлення міждисциплінарних зв'язків гуманітарних дисциплін;
Продуктивно-евристичні	<ul style="list-style-type: none"> • підбір необхідного матеріалу та проведення наукового дослідження практичного застосування з використанням теоретичного матеріалу теми модуля; • підбір необхідного матеріалу та проведення підсумкового дослідження практичного застосування з використанням теоретичного матеріалу дисципліни;
Продуктивно-дослідницькі	<ul style="list-style-type: none"> • підбір матеріалу та виконання науково-дослідного завдання за теоретичним матеріалом дисципліни; • підготовка та написання магістерської роботи.

Запропоновані типи завдань з урахуванням рівнів складності та відповідним ступенем самореалізації передбачають удосконалення підготовки, яка має стати особистісно змобілізованою, тобто такою, що забезпечує повну готовність майбутнього вчителя до виконання ролі як суб'єкта професійної діяльності. Предметом подальших досліджень є виявлення рівнів сформованості особистісної змобілізованості майбутніх учителів у процесі їхньої підготовки за допомогою впровадження розглянутих типів завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойко В.В.* Психоенергетика / В.В. Бойко. – СПб.: Питер, 2008. – 418 с.
2. *Ємельянова Д.В.* Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульного навчання: навч.-метод. пос. для студ. / Д.В. Ємельянова. – Одеса: Видавець В.В. Букаєв, 2010. – 84 с.

Подано до редакції 17.12.10
